

आहे. आपल्या महापुरुषांना
भारत निर्माणाचा आपल्याला
असा मार्ग दाखवला, ज्याचा
कुठल्याही व्यक्तीची मूल्य त्याचा
जाती, पार्श्वभूमीवर यावर न ठरत
प्रतिभा, चरित्र यावर ठरेल. महात्म
ज्योतिबा फुले यांनी आधुनिक
भारतात सामाजिक क्रांतीची
शेखनाद केला. शिक्षणाला
सामाजिक परिवर्तनाचा सर्वात
वाजवी माध्यम बनवलं. शोषित
वंचित आणि मागास समाजाला
आत्मसन्मान, अधिकार आणि
समान संधी देण्यासाठी जीवन
समर्पित केलं. शिक्षण मुक्तीचा
मार्ग आहे हे आजही प्रासंगिक
आहे. हाच सामाजिक न्यायाचा
मजबूत पाया आहे' असे देवेंद्र
फडणवीस यांनी सांगितलं.

हेल्मेट सक्तीचा खेळ खंडोबा होवू नये

दुचाकीस्वारांच्या जीविताच्या
कुरकुरिततेच्या दृष्टीने हेल्मेट स्वीची लागू
करण्यात आली. याला मस्तीच विरोध
नाही. हेल्मेट न घालणाऱ्यांवर पोलीस
प्रशासनातर्फे दंडात्मक कारवाई करण्यात
येत आहे. वृत्तपत्रात काराशिट आलेली
बायमी वाचली. नाशिक नंतर ठाणे जिल्ह्यात
रस्त्यावरील जीवघेण्या खड्ड्यांमुळे घडलेल्या
पेवणेवळ्या अपघातात दोन जण मृत्युमुखी
पडले. त्यात एक ठाणे डिस्ट्रिक्ट रस्त्या
फोर्स च्या (टी डी आर एफ) जवान आहे.
रस्ते अपघातात जीविताच्या सुरक्षिततेसाठी
हेल्मेट घालणं आवश्यक आहे. हे माय
आहे. खराब रस्ते, रस्त्यांवरील अतिक्रमण,
रस्त्यांवर पार्किंग करण्यात आलेली वाहनं,
अनियंत्रित वेगाने धावणारी वाहनं, कठडे
नसलले पुल रस्त्याच्या बाजूला असलेल्या
उड्डाळाल्या, वहातीकाली अडथळा निर्माण

करणारे वीजेचे खांब, रस्त्यांवर फिरणारी मोकाट जनावरे. हे रस्त्यावरील अपघात घडण्याची प्रमुख कारणे आहेत. वाहतुकीच्या नियमांचे पालन न करणे, तसेच दुचाकी चालवताना धाडसी खेळ केल्यामुळे देखील अपघात घडतात. अपघात घडल्यानंतर दुचाकीस्वाराच्या डोक्याला गंभीर इजा होवू नये म्हणून, हेल्मेट घालावे हा झाला उपाय.

परंतु अपघाताचे प्रमाण कमी व्हावे या दृष्टीने प्रमाणनिकषणे प्रयत्न होणे आवश्यक आहेत. वर्दाळीच्या ठिकाणी उष्ण करण्यात येत असलेल्या ऑटोरिक्षा, रस्त्यावर पार्किंग केलेली वाहने, वाहतुकीच्या नियमांचे उल्लंघन करणारे वाहनचालक यांच्यावर पोलीस प्रशासनाने कठोर कारवाई करावी. पोलीस प्रशासनातर्फे बऱ्याच मुख्य चौकात सी सी टीव्ही कॅमेरा लावण्यात आले आहेत. सर्व वर्दाळीच्या ठिकाणी कॅमेरा लावण्याची व्यवस्था करावी. म्हणजे बसण्या जागेरून वाहतूक नियंत्रण आणू कारवाई करता येईल. मनुष्यबळाला वापर आणि ताण काही अंशी कमी होईल. महानगरपालिकेने रस्त्यांवरील अतिक्रमण हटवावे. पासप्लाईन, केबल टाकण्यासाठी, भूमिगत गटारा साठी खोदकाम केलेले तसेच आपल्या अखत्यारीतील खराब

असलेले रस्ते नवीन बनवावे, अथवा दुरुस्त करावे. उध्दाया नाल्यांवर झाकण टाकावे. महावितरण कंपनीने वाहतुकीस अडथळा निर्माण करणारे खांब आणुकी रोडहून हटवावे. सार्वजनिक बांधकाम विभागाने आपल्या अखत्यारीतील रस्ते व्यवस्थित ठेवावे, कठडे नसलेल्या पुलांना ते बसवावे. यात प्रादेशिक परिवहन विभागाची (आर टी ओ) ची भूमिका देखील महत्वाची आहे. सर्व विभागांनी सांकेतिकपणे आणी परस्पर सामंजस्याने काम केल्यास रस्त्यांवरील अपघातांचे प्रमाण कमी होऊ शकते. वाहनांना बसवायच्या हाय सेव्युरीटी रजिस्ट्रेशन प्लेट सारखा, हेमेट सक्तीचा खेळ खेडोबा होवू नये. हि अपेक्षा आहे. नाहीतर 'एक ना धड, भाराभर चिंध्या', असे द्यावेच.

हमत जकात
अकोला

अकोला

नोबेल पारितोषिक जिंकणारे जगातील पहिले गैर-युरोपियन!

रवीन्द्रनाथ टागोर यांचा जन्म ७ मे १८६१ मध्ये झाला. ज्यांना गुरुदेव असे ही संबोधले जाते, हे एक ब्राह्मणोपस्थीय, चित्रकार, नाटककार, कादंबरीकार, बंगाली कवी, संगीतकार आणि समाजसुधारक होते. १९ व्या शतकाच्या उत्तरार्धात व २० व्या शतकाच्या प्रारंभी यांच्या कार्यमुळे बंगाली साहित्य व संगीतात आमूलग्रह बदल घडून आला. अतिशय लोकप्रिय कविता असलेल्या गीतांजलिचे ते कवी होते, ज्याचे वर्णन 'अग्नि देवसेदनशील, ताजे आणि सुंदर' कविता असे केले जाते. ते १९१३ मध्ये नोबेल पारितोषिक जिंकणारे जगातील पहिले गैर-युरोपियन आणि साहित्यात पहिले मीनकार बनले. टागोरांच्या काव्यात्मक गाथांपाकडे आध्यात्मिक आणि पारंपरागत म्हणून पाहिले गेले; तथापि, त्यांचे 'सुंदर गद्य आणि जादुई कविता' बंगालबाहेर फारसे ज्ञात नाहीत. बंगाली साहित्यावर रवीन्द्रनाथांच्या एवढा प्रभाव लक्षात आणे ही, बंगाली साहित्याची रवीन्द्रचंद्र व रवींद्रोत्तर अशी विभागणी करण्यात येते. त्यांना कधीकधी 'बंगालचा बाई' म्हणून संबोधले जाते. तेसचे ते अत्यंत प्रतिष्ठित रॉयल एशियाटिक सोसायटीचे सदस्य होते. कोलकात्याच्या पिराली ब्राह्मण कुटुंबात जन्म झालेल्या रवीन्द्रनाथांनांन वयाच्या ८व्या वर्षी पहिली कविता लिहिली. वयाच्या १६व्या वर्षी त्यांनी 'भानुसिंह या टोपनानावेने बरचाचशा कविता लिहिल्या. १८७७ पर्यंत त्यांनी त्यांच्या खऱ्या नावाने लघुकथा आणि नाटके प्रकाशित केली. एक मानवतावादी, सार्वभौमवादी, आंतरराष्ट्रीयवादी म्हणून त्यांनी ब्रिटिश राजवटीच्या विरोध केला. शांतिनिकेतनाची उभागणी, विस्तृत व उच्च दर्जाच्या साहित्याची निर्मिती व रवीन्द्रसंगीताचे सृजन हे रवीन्द्रनाथांचे प्रमुख जीवनकार्य होते. पारंपरिक शिक्षण केवळ पोपटपंजी शिकवते या विचारानुसार शांतिनिकेतनाचा क्रांतिकारक प्रयोग त्यांनी राबवला.

रवीन्द्रनाथानी रचलेली जन गण मन व आमार शोनारादेश यांची राष्ट्रगीत आहे. पहिले रचणे आल्या आहेत. दोन राष्ट्रगीतं जे जनकवत असलेले रवीन्द्रनाथने हे पृथ्वीवरील एकमेव व कवी आहेत. रवीन्द्रनाथने राष्ट्रगीतही त्यांच्या साहित्यातून प्रेरणा घेऊन तयार झाले. कोलकात्याच्या जोराशंका ठाकूर बाडी येथे रवीन्द्रनाथनाथ टागोर (टोपनाव रवि) यांचा जन्म झाला. वडील देवेंद्रनाथ टागोर (१८१७-१९०५) व आई शारदा देवी (१८३० - १८७५) यांचा १८४ अपत्यांमध्ये रवीन्द्रनाथ हे १३वे होत. १९ वया वर्षी त्यांचा जन्म झाल्यावर रवीन्द्रनाथानी वडिलांसोबत १४ फेब्रुवारी

राजेंद्र सिंह हे एक भारतीय जलसंरक्षक आणि पर्यावरणवादी आहेत. 'भारताचे वॉटरमॅन' म्हणूनही ओळखल्या जाणाऱ्या राजेंद्र सिंह यांना २००१ मध्ये मॅगसेसे पुरस्कार आणि २०१५ मध्ये स्टॅकहोम वॉटर प्राइज मिळाला आहे . ते ' तरुण भारत स्वच्छ ' (टीबीएस) नावाची एक स्वयंसेवी संस्था चालवतात, जिची स्थापना १९७५ मध्ये झाली . सारिका व्याघ्र प्रकल्पाजवळील थानागाडी तहसीलच्या होरी-भिकमपुरा गावात स्थित असलेल्या या स्वयंसेवी संस्थेने, थार चालवतंटाजवळ असलेल्या आपल्या अर्ध- शुष्क प्रदेशात, धोऱ्या नोकरशाही आणि खाणकाम लॉबीविरुद्ध लढण्यात महत्वाची भूमिका बजावली आहे. तसेच जोहड, पासाचे पाणी साठवण्याच्या टांका, बंधारे आणि इतर काळ्याक कसोटीवर उतरलेल्या तसेच नावीन्यपूर्ण तंत्रांचा वापर करून गावकर्यांना जल व्यवस्थापनाची जबाबदारी घेण्यास मदत केली आहे.

१९८५ मध्ये एकाच गावातून सुरुवात करून, गेल्या काही वर्षांत, टीबीएसने कोरड्या हंगामासाठी पावसाचे पाणी गोळा करण्यासाठी ८,६०० हून अधिक जोहड्या आणि इतर जलसंधारण संरचना बांधण्यासाठी मदत केली आहे. १,००० हून अधिक गावांमध्ये पाणी परत आणले आहे आणि राजस्थानमधील अरवली, रुपारेल, सरसा, भुनारी आणि जहाजवाली या पाच नद्यांचे पुनरुज्जीवन केले आहे. ते राष्ट्रीय गंगा नदी खोरे प्राधिकरणचे सदस्य आहेत, जे भारत सरकारने पर्यावरण (संरक्षण) कायदा, १९८६ अंतर्गत प्रदान केलेल्या अधिकारांचा वापर करून गंगा (गंगा) साठी एक सक्षम नियोजन, वित्तपुरवठा, देखरेख आणि समन्वय प्राधिकरण म्हणून २००९ मध्ये स्थापन केले होते.

राजेंद्र सिंग यांचा जन्म ६ ऑगस्ट १९५९ मध्ये उत्तर प्रदेशातील बागपत जिल्ह्यातील मेरठजवळील दौला गावात झाला. ते सात भावंडांमध्ये सर्वात मोठे होते. त्यांचे वडील शेतकरी होते आणि ते गावातील त्यांच्या ६० एकर जमिनीची देखभाल करत असत आणि तिथेच राजेंद्र यांचे सुरुवातीचे

शिक्षण झाले. त्यांच्या आयुष्यातील एक महत्वाची घटना १९७४ मध्ये घडली, जेव्हा ते अजून हायस्कूलमध्ये शिकत होते. गांधी पीस काउन्सेलमध्ये सदस्य रमेश शर्मा यांना मेरठमधील त्यांच्या घरी भेट दिली. युमाळे तरुण राजेंद्रचे मन गाव सुधारणेच्या मुाळकडे वळले, कारण शर्मा यांनी गाव स्वच्छ केले, एक वाचनालय (ग्रंथालय) उघडले आणि स्थानिक संघर्ष मिटवण्यातही ते सामील झाले; लवकरच त्यांनी राजेंद्रला दारू निर्मूलन कार्यक्रमाला सामील केले. दुसरा महत्वाचा प्रभाव शाळेतील इंग्रजी भाषेचे शिक्षक प्रताप सिंग यांचा होता, जे वर्गानंतर आपल्या विद्यार्थ्यांशी राजकारण आणि सामाजिक मुद्द्यांवर चर्चा करू लागले. याच वेळी १९७५ मध्ये आणीबाणी लागू झाली होती, ज्यामुळे त्यांना लोकशाहीच्या मुद्द्यांची जाणीव झाली आणि त्यांनी स्वतंत्र विचार तयार केले.

शिक्षण पूर्ण झाल्यावर, त्यांनी १९८० मध्ये सरकारी सेवेत प्रवेश केला आणि जयपूरमध्ये शिक्षणासाठी राष्ट्रीय सेवा स्वयंसेवक म्हणून आपल्या कारकिर्दीला सुरुवात केली, जिथून त्यांची राजस्थानमधील दौसा जिल्ह्यातील प्रौढ शिक्षण शाळांवर देखरेख करण्यासाठी नियुक्ती करण्यात आली. दरम्यान, ते तरुण भारत संघ (यंग इंडिया असोसिएशन) किंवा टीबीएस या संस्थेत सामील झाले, जी जयपूर विद्यापीठातील अधिकारी आणि विद्यार्थ्यांनी कॅम्पसमधील आगीचारी पीडितांना मदत करण्यासाठी स्थापन केली होती. त्यानंतर, तीन वर्षांनी जेव्हा ते संस्थेचे सरचिटणीस झाले, तेव्हा त्यांनी विविध समस्यांमध्ये गुंतलेल्या संस्थेवर ठोस परिणाम साधण्यात अपुरेपणाबद्दल प्रश्नचिन्ह उपस्थित केले. अखेरीस १९८४ मध्ये संसर्ग मंडळाने राजीनामा दिला आणि संस्थेची जबाबदारी त्यांच्यावर सोपवली. त्यांनी हाती घेतलेल्या पहिल्या कामांपैकी

एक म्हणजे भटक्या लोहारांच्या गटासोबत काम करणे, जे गावोगाव फिरत असूनही त्यांना कोणाकडूनही फारसा पाठिंबा मिळत नव्हता. या अनुभवाने त्यांना लोकांसोबत मिळून काम करण्याची प्रेरणा दिली. तथापि, कामावर परतल्यावर, विकासात्मक समस्यांबद्दल वरिष्ठांची उदासीनता आणि मोठा प्रभाव पाडण्यात स्वतःची असमर्थता यामुळे तो अधिकाधिक निराश होत होता, म्हणून त्याने १९८४ मध्ये नेकरी सोडली. त्याने आपले सर्व घरगुती सामान २३,००० रुपयांना विकले आणि शेवटच्या थांब्यासाठी बसचे तिकीट काढले. तो राजस्थानच्या अंतर्भागात जाणार्या बसमध्ये चढला, त्याच्यासोबत तरुण भारत संघाचे चार मित्र होते. शेवटच्या थांबा अलवर जिल्ह्यातील थानागावडी तहसीलमध्ये असलेले किशोरी गाव होते आणि तो दिवस होता २ एक्टोबर १९८५. सुरुवातीला सांशकता दर्शवल्यानंतर, शेजारच्या भिंकपुरा गावातील गावकऱ्यांनी त्याला स्वीकारले आणि तिथे त्यांना राहण्यासाठी जागा मिळाली. लवकरच, त्याने जवळच्या गोपालपुरा गावात एक लहान आयुर्वेदिक औषधोपचाराचा व्यवसाय सुरू केला, तर त्याचे सहकारी गावामध्ये शिक्षणाचा प्रचार करण्यासाठी बाहेर पडले.

राजेन्द्र सिंह हा गावातील एक

देण्यात आले होते. परिणामी, त
 मागील पाच वर्षांपासून भूजल न
 त्याला अधिकृतपणे 'डार्क झोन' म्ह
 करण्यात आले होते. जरी राजेंद्रगल्ली
 शेतकऱ्यांकडून जलसंधारणाची
 तंत्रे शिकायची होती, तरी त्याचे
 मित्र हाताने काम करण्यास त
 आणि त्यांनी मार्ग सोडला. अखे
 स्थानिक तरुणांच्या मदतीने ल
 वर्षांच्या वापरअभावी दुर्लक्षित
 गोपालपुरा जोडहातील गाव
 सुरुवात केली. त्या वर्षी जेव्हा मान
 तेव्हा जोडह भरला आणि लवक
 वर्षांपासून कोरड्या असलेल्या
 पाणी आले. गावकऱ्यांनी हातभ
 आणि पुढील तीन वर्षांत, ते १५
 केले.

तोबर सरस्का अभयारण्याच्या नंतर, असलेल्या थानागाडी तालुक्यात येथील तरुण आश्रम, त यंघाचे मुख्यालय बनले. त्यांनी १९ भागातील गावांमधून आपली पहिली सुरू केली, ज्यामध्ये गावांचे जुने बांधण्यासाठी लोकांना शिक्षित होते. तरीही त्यांचे मोठे अजून कारण १९८६ मध्ये २० किमी दूर गोपालपुरा येथील पदयात्रेतून आ

**‘लिटिल बॉय’ पडला अन्
अवघ्या जगाने विध्वंस पाहिला!**

तब्बल ८१ वर्षांपूर्वी आजच्याच दिवशी, म्हणजेच ६ ऑगस्ट १९४५ रोजी हिरोशिमावर 'लिटल बॉय' नावाचा अणुबॉम्ब टाकला गेला होता. अमेरिकेचे केलेल्या या हल्ल्याच्या विध्वंस अवध्या जगाने पाहिला होता. इतकंच नाही तर, जपानचे हे शहर अशाप्रकारे उध्वस्त झाले की, पुढच्या कैक पिढ्यांना त्याचे परिणाम भोगावे लागले. ही घटना मानवी इतिहासातील सर्वात विनाशकारी घटनांपैकी एक होती. सकाळी ८.१५ वाजता झालेल्या या हल्ल्यामुळे हिरोशिमा क्षणतः होत्यांचं नव्हतं झालं. या हल्ल्यात तब्बल १ लाख ४० हजार लोक मृत्युमुखी पडले, तर बचावलेल्यांना किरणोत्सर्गाचे दीर्घकालीन दुष्परिणाम सहन करावे लागले. या दुर्घटनेने अण्वस्त्र किती खतरनाक आहेत, याची जगाला जाणीव करून दिली. आजही या घटनेच्या आठवणी लोकांच्या मनात ताज्या आहेत.

दरवर्षी ६ ऑगस्ट रोजी 'हिरोशिमा दिवस' साजरा केला जातो. जंगल शांती, अहिंसा आणि जागतिक एकतेचा संदेश देणं, हा या दिवसाचा उद्देश आहे. हिरोशिमाची घटना ही केवळ एक ऐतिहासिक सत्य नाही, तर मानवतेसाठी एक खोल इशारा आहे. युद्ध आणि हिंसाचाराचे परिणाम फक्त विनाशकारी आणि दुःखद आहेत, हे याने दिसमाने सामान्यांना दाखवून दिले. हा दिवस आपल्याला अणु निःशस्त्रीकरण आणि जागतिक शांततेकडे महत्त्व पटवून देणारा आहे. या घटनेच्या तब्बल ८१ वर्षांनंतरही आजच्या दिवशी म्हणजेच ६ ऑगस्ट रोजी अनेक लोक हिरोशिमा येथील शांतता स्मारकाजवळ एकत्र जमतात आणि श्रद्धांजली वाहतात. यासोबतच जगभरात शांती नांदावी यासाठी प्रार्थना करतात. हिरोशिमा दिन हा पर्यावरण संरक्षण, मानवी हक्क आणि अहिंसेबद्दल जागरूकता निर्माण करण्याचा दिन आहे.

युद्धाची पार्श्वभूमी
दुसऱ्या महायुद्धाच्या अखेरच्या दिवसांमध्ये , ६ आणि ९ ऑगस्ट १९४५ रोजी अमेरिकेने जपानच्या हिरोशिमा आणि नागासाकी या शहरांवर अनुक्रमे दोन अणुबॉम्ब टाकले . या हवाई बॉम्बहल्ल्यांमध्ये दीड लाख ते दोन लाख चाळीस हजार लोक मारले गेले, ज्यापैकी बहुतेक नागरिक होते. सशस्त्र संघर्षात अणुबॉम्बाचा हा पहिला आणि एकमेव वापर आहे . दुसऱ्या महायुद्धाच्या शेवटच्या वर्षात, मित्र राष्ट्रांनी जपानच्या मुख्य भूमीवर एका मोठ्या खर्चाच्या आक्रमणाची तयारी केली. या मोहिमेपूर्वी बॉम्बरणिक बॉम्बहल्ला आणि आग लावणाऱ्या बॉम्बहल्ल्यांची मोहीम राबवण्यात आली, ज्यात टोकियोवरील कारवाईसह जपानची ६४ शहरे उद्ध्वस्त झाली. ८ मे १९४५ रोजी जर्मनीने शरणागती पत्करल्यावर युरोपमधील युद्ध संपले आणि मित्र राष्ट्रांनी आपले संपूर्ण लक्ष पॅसिफिक युद्धाकडे वळवले. जुलै १९४५ पर्यंत, मित्र राष्ट्रांच्या मॅनहॅटन प्रकल्पाने दोन प्रकारचे अणुबॉम्ब तयार केले होते: ' लिटल बॉय ' , एक समूद्ध युरेनियम गन-टाइप फिशन शस्त्र , आणि ' फॅट मॅन ' , एक प्लुटोनियम इम्प्लोजन-टाइप अणुबॉम्ब. अमेरिकन आर्मी एअर फोर्सच्या ५०९ व्या कॅंपोजिट ग्रुपला बोईंग बी-२९ सुपरफोर्ट्रेसच्या विशेष सिक्व्हरप्लेट आवृत्तीने प्रशिक्षित करून सुसज्ज करण्यात आले आणि मारियाणा बेटांमधील टिनियन येथे तैनात करण्यात आले. मित्र राष्ट्रांनी २६ जुलै १९४५ रोजी पॉट्सडॅम जाहीरनाम्यात जपानच्या शाही सशस्त्र

दलांच्या बिशर्शत शरणागतीची मागणी केली , ज्याचा पर्याय 'ताकाळ आणि संपूर्ण विनाश' हा होता. जपान सरकारने या अल्टिमेटमकडे दुर्लक्ष केले . नागासाकीवरील बॉम्बवहल्यानंतर आणि सोव्हिएत युनियनने जपानविरुद्ध युद्धाची घोषणा करून मांचुरियावर आक्रमण केल्यानंतर सहा दिवसांनी, १५ ऑगस्ट रोजी जपानने मित्र राष्ट्रांसमोर शरणागतीची घोषणा केली. जपान सरकारने २ सप्टेंबर रोजी शरणागतीच्या करारावर स्वाक्षरी केली, ज्यामुळे युद्ध समाप्त झाले.

वचेबेक करारानुसार आवश्यक असल्याप्रमाणे, बॉम्बहल्ल्यासाठी युनायटेड किंगडमची संमती महिळण्यात आली आणि २५ जुलै रोजी अमेरिकी लष्कराचे कार्यवाहक चौफ ऑफ स्ट्याफ, जनरल थॉमस टी. हँडी यांनी हिरोशिमा, कोकुरा, निगाता आणि नागासाकीवर अणुबॉम्ब वापरण्याचे आदेश जारी केले. ही लक्ष्ये निवडण्यात आली कारण ती मोठी शहरी क्षेत्रे होती जिथे महत्त्वपूर्ण लष्करी तळही होते. ६ ऑगस्ट रोजी हिरोशिमावर 'लिटल बॉय' बॉम्ब टाकण्यात आला. तीन दिवसांनंतर, नागासाकीवर 'फॅट मॅन' बॉम्ब टाकण्यात आला. पुढील दोन ते चार महिन्यांत, अणुबॉम्बहल्ल्यांच्या परिणामांमुळे हिरोशिमामध्ये १०,००० ते १,६६,००० आणि नागासाकीमध्ये ६०,००० ते ८०,००० लोक मृत्यू झाला; यापैकी जवळपास निम्मे मृत्यू पहिल्याच दिवशी झाले. त्यानंतर कित्येक महिने, भाजणे, किरणोत्सर्गामुळे होणारे आजार आणि इतर जखमांमुळे अनेक लोकांचा मृत्यू होत राहिला, त्यातच आजारपण आणि कुपोषणाची भर पडली. हिरोशिमामध्ये अंदाजे २४,००० सैनिकांची मोठी लष्करी तुकडी असूनही, मृतांपैकी सुमारे १० टक्के नागरिक होते.

विद्वानांनी या बॉम्बस्फोटांचा त्यानंतरच्या जागतिक इतिहासाच्या आणि लोकप्रिय संस्कृतीच्या सामाजिक व राजकीय स्वरूपावर झालेल्या परिणामांचा सखोल अभ्यास केला आहे आणि या बॉम्बस्फोटांचे नैतिक व कायदेशीर समर्थन, तसेच विशेष्ट शीतयुद्धाच्या संदर्भात भू-राजकारणावरील त्यांच्या परिणामांबद्दल अजूनही बरीच चर्चा सुरू आहे . समर्थकांचा असा युक्तिवाद आहे की, कमीत कमी जीवितहानीसह युद्ध संपवण्यासाठी अणुबॉम्बस्फोट आवश्यक होते आणि त्यामुळे तसेरीस दोन्ही बाजूंची मोठी जीवितहानी टळली. तसेच, अणुयुद्ध टाळण्याच्या हितासाठी अणुशस्त्रांच्या प्रदर्शनामुळे ‘ दीर्घ शांतात’ प्रस्थापित झाली, असा त्यांचा दावा आहे. याउलट, टीकाकारांचा असा युक्तिवाद आहे की, युद्ध संपवण्यासाठी हे बॉम्बस्फोट अनावश्यक होते आणि तो एक युद्धगुन्हा होता, ज्यामुळे नैतिक आणि तात्विक प्रश्न निर्माण होतात. तसेच, भविष्यात अणुशस्त्रांचा वापर अपेक्षेपेक्षा अधिक होण्याची शक्यता आहे आणि त्यामुळे अणुसंहार होऊ शकतो, असाही त्यांचा दावा आहे.

भारताचे जलमानव राजेंद्र सिंह

प्रेरणा घेऊन, भानोटा-कोल्याला गावा लोकांनी श्रमदान करून आणि टीबी स्वयंसेवकांच्या मदतीने, कोरड्या पडलेले अरवरी नदीच्या उगमावर एक जोडद बांध त्यानंतर नदीच्या पाणलोट क्षेत्राचे गावे पार करत, त्यांनी नदीच्या किनाऱ्या लहान मातीची धरणेही बांधली, ज्या सर्वात मोठे धरण अरवली पर्वतरांगां असलेले २४४ मीटर जास्त आणि ७ मीटर रुंदीसह धरण होते; अखेरीस जेव्हा धरण संख्या ३०५ इतकी, तेव्हा ६० वर्षांहून आधी काळ कोरडी राहिल्यानंतर १९९० मध्ये पुन्हा वाहू लागली. तरीही हा लढा असंपलेला नव्हता; जोहड बांधूनही सरिसराला तलाव आणि सुरवेचारांमधून पाण्याची पातळी अपेक्षेप्रमाणे वाढली न त्यांच्या लक्षात आले की, खाणकामागमना त्या भागातील खाणकाम पूर्ण झाल्या न बुजवलेल्या खड्डांमधून कमी झाल्या पाणी वाफेमुळे नाहीसे झाले होते. त्या काळादेशीर लढाई सुरू झाली; त्यांनी सरिसराला जमिनीत याचिका दाखल वेळी ज्याने १९९१ मध्ये अरवली पर्वतरांगेच्या खाणकामावर बंदी घातली. त्यानंतर मे १९९१ मध्ये, पर्यावरण आणि वन मंत्रालयाच्या अधिसूचनेने अरवली पर्वतरांगेच्या खाणकामावर पूर्णपणे बंदी घातली आणि सरिसका अभयारण्याच्या बफर क्षेत्रापरिघामध्ये कार्यरत असलेल्या ४७० रूंद करण्यात आल्या. हळूहळू टीबीला अभयारण्यात १९५५ मातीच्या आणि सिमेंट इमारती आणि बर्फ व परिधीय आणि इतर इमारती बांधल्या. या प्रयत्नांना लवकर यश आले, १९९५ पर्यंत अरवरी ही बार नदी बनली. या नदीला 'आंतरराष्ट्रीय पुरस्कार' प्रदान करण्यात आला आणि २००० मध्ये, तत्कालीन राष्ट्रपती के. नारायणन यांनी गावकर्यांना ' डाऊन अर्थ — जोसेफ सी. जॉन पुरस्कार' प्रदान करण्यासाठी या भागाला भेट दिली. पुढील वर्षामध्ये, रुपरेल, सरसा, भगानी उजवाडाजवळी यांसारख्या नद्या अनेक कोरड्या राहिल्यानंतर पुनुरूजीवित झाल्या या भागातील ओसाडा जेव्हा पुन्हा वसली उ

जयपूर, दौसा, सवाई माधोपूर, भरतपूर आणि करौली या शेजारच्या जिल्ह्यांमधील शेकडो दुष्काळग्रस्त गावांमध्ये शेतीची कामे पुन्हा सुरू करता आली, जिथे टीबीएसचे कार्य हळूहळू पसरले.

२००१ मध्ये, टीबीएस ६,५०० चौरस किलोमीटर क्षेत्रात पसरले होते , ज्यात मध्य प्रदेश, गुजरात आणि ओंध प्रदेशच्या काही भागांचीही समावेश होते.त्यांनी राजस्थानच्या ११ जिल्हांतील ८५० गावांमध्ये पावसाचे पाणी गोळा करण्यासाठी ४,५०० मातीचे बंधारे किंवा जोहड बांधले होते आणि त्याच वर्षी त्यांना सामुदायिक नेतृत्वासाठी मंगसेसे पुरस्काराने सन्मानित करण्यात आले. अनेक ग्राम समुदायांनी पुनर्वनीकरणाचे काम हाती घेतले आहे आणि सामुदायिक संसाधनांची काळजी घेण्यासाठी विशेषतः ग्रामस्थांमधे स्थानपुन करण्यात आल्या आहेत. त्यांनी राजस्थानातील दुर्गम गावांमध्ये पाणी बचतीच्या पारंपरिक ज्ञानाबद्दल, भूगर्भातील जलस्तर टिकवण्यासाठी भूजल पुनर्भरण करण्याच्या किनडीबद्दल आणि नैसर्गिक संसाधनांवर सामुदायिक नियंत्रणाचे समर्थन करण्यासाठी पाणी पचायत किंवा जल संसदेचे आयोजन केले आहे. २००५ मध्ये, त्यांना जमनालाल बाजा पुरस्काराने सन्मानित करण्यात आले. आरुआयटी कानपूरचे पर्यावरणवादी जी. डी. अग्रवाल यांनी उपोषण सुरू केले असतानाही, २००६ मध्ये गंगा नदीची उगमस्थान असलेल्या भागीरथी नदीवरील वादग्रस्त लोहरनागा पाला जलविद्युत प्रकल्प थांबवण्यात त्यांनी महत्त्वाची भूमिका बजावली. २००९ मध्ये, त्यांनी पर्यावरणवादी आणि स्वयंसेवी संस्थांच्या गटाच्या एका पदयात्रेचे (वॉकथॉन) नेतृत्व केले, जी मुंबई शहरातून लुप्तप्राय मिठी नदीच्या काठाने लोकांना होती. जानेवारी २०१४ मध्ये, त्यांनी लोकाना नदी प्रदूषणमुक्त करण्याचे आवाहन करण्यासाठी रॉबेक्श्वर ते पैठणपर्यंत गोदावरी नदीच्या काठाने परिक्रमा केली. अलीकडेच त्यांनी मुंबईतील अणुऊर्जा नियामक मंडळात मिठी नदीचे संवर्धन आणि पाण्याची मूल्ये या विषयावर व्याख्यान दिले.

